

ВІЙНА ПРОТИ ВІРИ:

релігійний геноцид на окупованих територіях України, 2022-2025

Департамент релігійної свободи

**Комплексний аналіз репресій російської влади
проти релігійних громад, їхніх лідерів, церковної інфраструктури
на окупованих територіях України**

Січень 2026

ISBN: 978-617-7374-73-1

Брицин М. *Оновлений звіт «Війна проти віри: релігійний геноцид на окупованих територіях України, 2022–2025»* / Франклін, Теннессі, США: Місія Євразія, 2026.

Електронне видання: <https://missioneurasia.org/continued-war-against-faith-report-ukrainian-language/>

Автор і дослідник:

Михайло Брицин, директор Департаменту релігійної свободи Місії Євразія (США)

Михайло Брицин (MDiv, 2014, TCMI, Австрія) з 2022 року очолює Департамент релігійної свободи Місії Євразія. Займається дослідженням, моніторингом та адвокацією у сфері релігійної свободи в країнах євразійського регіону, а також документуванням воєнних злочинів РФ проти українських релігійних лідерів і громад. Надає експертну підтримку з питань міжконфесійного діалогу та державно-конфесійних відносин. Брав участь у міжнародних заходах на платформах ОБСЄ, IRF, Ради Європи та інших інституцій. Викладає курси з практичного богослов'я. Служить пресвітером Церкви євангельських християн «Благодать» та секретарем Міжконфесійної ради християнських церков Мелітополя (Україна).

Оновлений звіт **«Війна проти віри: релігійний геноцид на окупованих територіях України, 2022–2025»** продовжує серію досліджень Місії Євразія – *«Віра під вогнем»* (2023), *«Віра в наручниках»* (2024) та *«Віра під російським терором»* (2025), доповнюючи їх новими даними за 2024–2025 роки. Документ охоплює період від анексії Криму й початку війни на Донбасі до сучасного етапу повномасштабної агресії та показує, як від «лабораторії репресій» у Криму й ОРДЛО Росія перейшла до системного релігійного геноциду на ширшій території України.

Звіт ґрунтується на комплексі джерел: глибоких інтерв'ю з постраждалими, їхніми родинами та свідками; матеріалах українських і міжнародних правозахисних організацій; консультаціях з адвокатами й експертами; аналізі російського законодавства та судової практики; відкритих офіційних даних і медіа. Окремий емпіричний блок становлять бази проєкту Місії Євразія **«Книга пам'яті війни»**, які фіксують інформацію про загиблих служителів, капеланів та лідерів громад.

Зведений матеріал демонструє цілісну картину репресивної політики: від убивств, викрадень, катувань, депортації, конфіскації храмів і примусової «реєстрації» громад до мілітаризації дітей і нищення релігійної ідентичності. На основі аналізу злочинів у звіті сформульовано чіткі рекомендації для міжнародної спільноти щодо правової й політичної відповіді на політику релігійного геноциду проти України.

© **Місія Євразія, США, 2026**

Поштова адреса: PO Box 496, Wheaton, IL 60187, USA

Телефон: 630.462.1739

info@missioneurasia.org

www.missioneurasia.org

Відповідальність за інформацію та погляди, викладені в цій публікації, лежить виключно на авторові й не відображає офіційної позиції партнерів та донорів Місії Євразія.

ЗМІСТ

1. Передмова	4
2. Діяльність Місії Євразія	5
3. Методологія дослідження	6
4. Загальний контекст війни в Україні 2014–2025	7
5. Вплив війни на релігійне життя в Україні 2022–2025	10
6. Злочини Росії на окупованих територіях України	15
7. Діти, молодь і релігія під окупацією	23
8. Медіа як інструмент релігійних репресій та експорт моделі репресій РФ за кордон	25
9. Рекомендації	28

1. ПЕРЕДМОВА

Четвертий рік триває повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації на територію України. Найбільший військовий конфлікт у Європі з часів Другої світової війни вже призвів до загибелі сотень тисяч людей, вимушеного переміщення мільйонів громадян усередині країни та появи мільйонів біженців по всьому світу.

Уважний спостерігач розуміє, що метою російської агресії в Україні є не лише знищення військових об'єктів і критичної інфраструктури – відбуваються постійні нічні удари по житлових багатоповерхівках, лікарнях, дитячих садках, школах, храмах. Десятки тисяч цивільних людей зазнають поранень, стають інвалідами або гинуть; серед жертв – сотні дітей по всій Україні. На окупованих територіях російська влада запровадила системні переслідування релігійних громад: під тиском опиняються віряни, релігійні діячі та священнослужителі. Окупаційна риторика, яку відкрито транслюють кремлівські пропагандисти, чітко засвідчує, що Росія має намір знищити свободу віросповідання та українську релігійну ідентичність на захоплених територіях.

У Своєму вченні Ісус Христос сказав: *«Пізнаєте істину – й істина зробить вас вільними»* (Ів. 8:32). Сьогодні релігійна ситуація на окупованих територіях України потребує особливої уваги. Тільки правдиве й повне висвітлення подій допоможе залишатися вільними від впливу спотворених новин, не добросчесних оцінок та маніпулятивних заяв.

Упродовж усіх років війни *Департамент релігійної свободи* Місії Євразія веде послідовну роботу, спрямовану на документування вчинених російською владою порушень, адвокацію прав вірян, що залишаються на окупованих територіях, та підтримку церков, які опинилися під тиском. Попередні звіти Місії Євразія – *«Віра під вогнем»* (2023), *«Віра в наручниках»* (2024), *«Віра під російським терором»* (2025) – заклали основу для системного аналізу релігійних переслідувань і стали важливою частиною міжнародного дискурсу про воєнні злочини проти вірян в Україні. Покликання на звіти Місії Євразія в документах Комісії США з міжнародної релігійної свободи, у заявах українських урядовців та матеріалах профільних громадських організацій підтверджують актуальність і довіру до зібраної та проаналізованої нами інформації.

Звіт *«Війна проти віри: релігійний геноцид на окупованих територіях України, 2022–2025»* є продовженням системного дослідження та моніторингу стану релігійної свободи на окупованих Росією українських територіях. Він покликаний не лише зафіксувати порушення, а й запропонувати інструменти для адвокації, правової оцінки та міжнародного реагування.

Ми й надалі продовжимо говорити правду про стійкість українських релігійних громад перед загрозами окупаційної влади, підтримуватимемо їх у служінні та закликатимемо уряди, міжнародні інституції й християнську спільноту до рішучих дій задля подолання наслідків російської агресії, відновлення справедливості та захисту свободи віросповідання.

Михайло Брицин,
директор Департаменту
релігійної свободи Місії Євразія

2. ДІЯЛЬНІСТЬ МІСІЇ ЄВРАЗІЯ

Місія Євразія є просвітницькою та благодійною організацією, зареєстрованою в США з неприбутковим статусом 501(c) (3). Організація була заснована в 1991 році, відразу після розпаду Радянського Союзу, євангельськими подвижниками Петром і Анітою Дейнеками. Сьогодні під керівництвом Сергія Рахуби *Місія Євразія* та її філії працюють у 15 країнах. Завданнями *Місії Євразія* завжди були: а) дієва допомога релігійним організаціям і в цілому суспільству в подоланні наслідків комуністичної ери; б) відповідь на сучасні виклики в цих країнах; в) допомога в реалізації нових можливостей у духовній, соціальній та просвітницькій сферах.

У 2014 році для моніторингу стану релігійної свободи в країнах євразійського регіону, координації дій команд *Місії Євразія*, адвокації інтересів релігійних громад і їхніх лідерів у різних країнах, а також з метою підготовки рекомендацій щодо служіння було створено окремий підрозділ – *Департамент релігійної свободи Місії Євразія* (ДРС МЄ).

З початком повномасштабного вторгнення *Місія Євразія* спрямувала зусилля як на подолання гуманітарної кризи, так і на дослідження ситуації на окупованих територіях.

Головні напрями роботи *Департаменту релігійної свободи МЄ* наразі:

- моніторинг ситуації в релігійній сфері й аналітична діяльність;
- допомога служителям церков на окупованих і звільнених територіях;
- представлення інтересів релігійних громад і служителів, захист їхніх інтересів на різних платформах;
- духовно-психологічна реабілітація служителів;
- консультативна допомога релігійним спільнотам щодо поновлення їхньої діяльності та механізмів керування, а також відновлення втрачених або конфіскованих документів;
- підтримування внутрішньо-українського і міжнародного діалогу щодо релігійної діяльності й захисту свободи віросповідання.

Тему релігійних переслідувань на окупованих територіях України послідовно висвітлюють три звіти *Місії Євразія*.

У звіті **«Віра під вогнем»** (2023) проаналізовано перший рік повномасштабного вторгнення: на основі свідчень зафіксовано репресії, допити, арешти й знущання зі служителів та вірян, а також наведено статистику пошкоджених і зруйнованих культових будівель.

Звіт **«Віра в кайданках»** (2024) порівнює утиски релігійної свободи на окупованих територіях України з переслідуваннями в Білорусі, визначаючи спільні мотиви й практики авторитарних режимів та оновлюючи дані щодо руйнувань церков.

Підсумковий звіт **«Віра під російським терором»** (2025) узагальнює моніторинг 2022–2024 років: фіксує випадки залякувань, тортур, убивств священників і пасторів, захоплень і конфіскацій церковних будівель; описує маніпулятивну «перереєстрацію» громад, мілітаризацію дітей та постійний тиск на релігійних лідерів, а також роль Російської православної церкви (РПЦ) в політиці релігійного геноциду.

Звіти та інші напрацювання Департаменту релігійної свободи *Місії Євразія* можна знайти за посиланням: <https://missioneurasia.org/religious-freedom/>

Проект *Місії Євразія* **«Книга пам'яті війни»** збирає та верифікує свідчення про загиблих священників, пасторів і служителів церков усіх конфесій в Україні. У межах ініціативи здійснюється моніторинг ситуації, уточнення інформації через контакт із рідними, співслужителями та громадами, документування підтверджених фактів і збереження історій життя та служіння. Паралельно проєкт надає підтримку сім'ям загиблих і релігійним громадам, які пережили втрату. Наша мета – зберегти історичну пам'ять, передати наступним поколінням приклади вірного служіння Богові та людям, а також надати світовій спільноті свідчення про ціну російської агресії.

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для моніторингу ситуації з релігійною свободою та з метою складання звіту **«Війна проти віри: релігійний геноцид на окупованих територіях України, 2022–2025»** протягом 2025 було проведено більше 60 особистих інтерв'ю з представниками всіх християнських конфесій України: православними (ПЦУ), католиками (РКЦ і УГКЦ), протестантами кількох деномінацій (різних об'єднань баптистів, християн віри євангельської, євангельських християн, церков харизматичного напрямку, менонітів та ін.). Серед служителів: керівники всеукраїнських і обласних релігійних об'єднань, єпископи, священники, пастори, диякони та відповідальні за служіння.

Звіт ґрунтується на комплексі джерел: а) глибинних інтерв'ю з постраждалими, їхніми родинами та свідками; б) матеріалах українських і міжнародних правозахисних організацій; в) консультаціях з адвокатами й експертами; г) аналізі російського законодавства та судової практики; г) відкритих офіційних даних і медіа. Окремий емпіричний блок становлять бази проєкту Місії Євразія «Книга пам'яті війни», які фіксують факти загибелі священників, пасторів та служителів релігійних громад, а також військових капеланів і служителів-військовослужбовців.

Представники ДРС МЄ перебувають у постійній комунікації з тими, хто здійснює служіння на окупованих територіях Донецької, Запорізької та Херсонської областей. Зважаючи на те, що цей звіт переважно висвітлює діяльність релігійних громад та описує дії російської влади на окупованій території України, під час його складання було враховано моменти безпечного представлення наявної інформації, зокрема деякі джерела подані анонімно, місця, населені пункти, назви релігійних громад та інші деталі в окремих цитатах не вказано.

4. ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ 2014–2025

4.1. Крим і Донбас 2014: початок війни та стартовий майданчик релігійних утисків

Анексія Криму та розпалювання збройного конфлікту на Донбасі у 2014 році стали початком тривалої війни Російської Федерації проти України, у ході якої окуповані території було використано як полігон для випробування та поступового посилення репресивних практик. Уже з перших років окупації в Криму й частинах Донецької та Луганської областей було запущено процес насадження російського правового поля, агресивної політики русифікації, а також тиску на релігійні спільноти, які ототожнювали з українською національною ідентичністю або вважали нелояльними до нової влади. Утиски церков Української православної церкви Київського патріархату, Української греко-католицької церкви, протестантських громад, мусульманських громад кримських татар стали ранніми маркерами того, що окупаційна адміністрація розглядає свободу віросповідання як керований і жорстко обмежуваний ресурс, а не як гарантоване право.

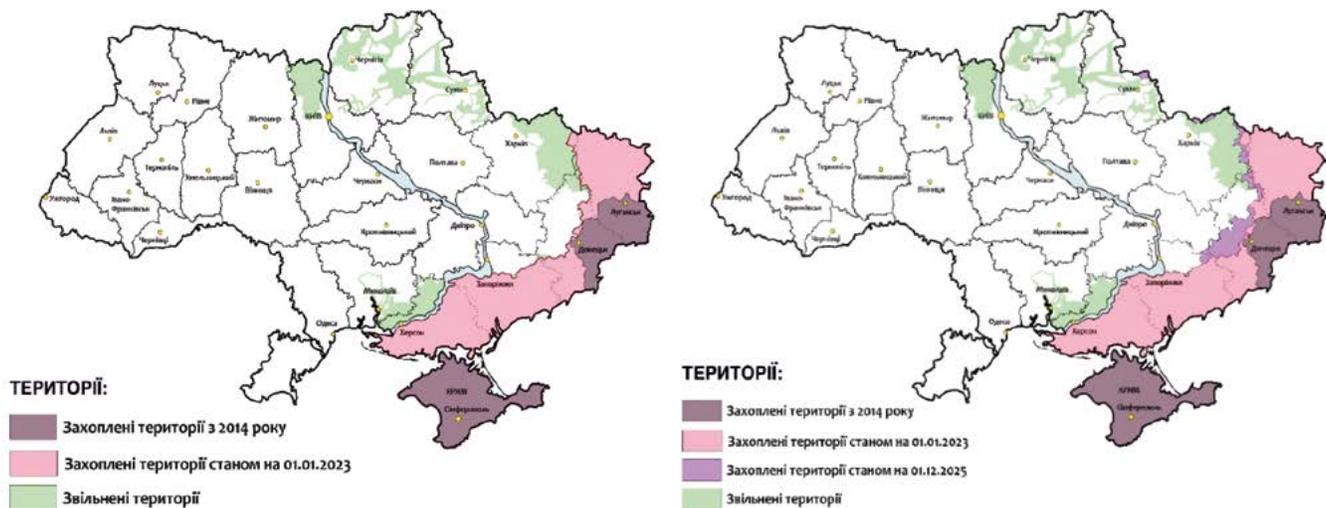
4.2. 2022 рік: ескалація війни та релігійного терору

Повномасштабне вторгнення РФ у лютому 2022 року стало новою, значно жорсткішою фазою багаторічної збройної агресії та окупації українських територій. Водночас воно ознаменувало різке поширення вже сформованої на прикладі Криму й Донбасу моделі релігійного геноциду на щойно захоплені регіони. Новоокуповані райони Запорізької, Херсонської, Донецької та Луганської областей із самого початку були піддані системному терору щодо місцевих релігійних громад і їхніх лідерів. У 2022–2023 роках зафіксовано хвилі масових обшуків у церквах і мечетях, арешти та викрадення служителів, конфіскацію храмів, примусове припинення діяльності громад, а також переведення частини культових споруд у статус військових об'єктів або адміністративних приміщень, що створило атмосферу постійної небезпеки для вірян.

4.3. Масштаби окупації: територіальні здобутки Росії та їхня людська ціна

Порівняльні карти віддзеркалюють розширення окупованих територій у 2022–2023 рр. та відносно незначні територіальні зміни станом на 2025 рік.

Динаміка окупації територій України: 2014, 2022–2023 та 2025 роки.

За оцінками західних аналітичних центрів і медіа, у 2025 році Росія захопила близько 4–5,5 тис. км² української території, що становить приблизно 0,7–0,9 % довоєнної території України (alarabiya). Попри відносно невеликі територіальні здобутки, втрати російських військ є колосальними: за оцінками США та видання *The Economist*, з початку повномасштабного вторгнення РФ зазнала близько 800 тис. –1 млн загальних втрат (убитих і поранених), причому лише в першій половині 2025 року – орієнтовно 100 тис. убитих (themoscowtimes).

4.4. Внутрішній репресивний контекст РФ як підґрунтя зовнішньої агресії

Агресивну війну проти України РФ веде на тлі послідовного й систематичного придушення релігійної свободи на власній території. За останнє десятиліття Російська Федерація вибудувала жорсткий законодавчо визначений механізм контролю над релігією. «Пакет Ярової» 2016 року істотно обмежив місіонерську діяльність, увівши, зокрема, каральні механізми за «незаконну місіонерську діяльність». Надалі було посилено закони про «екстремізм» і «тероризм», розширено режими «іноземних агентів» та «небажаних організацій» щодо релігійних об'єднань, а у 2021 році – запроваджено додатковий нагляд за релігійною освітою й місіонерством.

У 2022 році сформовано комплекс юридичних норм, що фактично виконують цензурну функцію під гаслом нібито боротьби з «дискредитацією армії». Їх застосовують до священнослужителів і проповідників за антивоєнні молитви, проповіді та публікації в соціальних мережах (khpq).

Одночасно зростає кількість кримінальних і адміністративних справ проти «нетрадиційних» громад, благодійних фондів і правозахисників, яких оголошують «екстремістами», «терористами» чи «іноземними агентами», фактично витісняючи будь-який незалежний релігійний голос з публічного простору (uscirf).

- Станом на 2025 рік в огляді USCIRF зазначено, що «сотні ув'язнених» у Росії відбувають покарання за реалізацію свободи совісті та віросповідання; серед них – Свідки Єгови, мусульмани, протестантські лідери й інші релігійні активісти. Однак огляд не містить деталізованої статистики за конфесіями в розрізі місяців чи за багаторічний період (uscirf.gov).
- За даними Міністерства юстиції РФ, станом на 23 травня 2025 року в російському реєстрі «іно-агентів» налічується 997 позицій, а загалом «колись визнаних іноземними агентами» громадян і організацій уже понад тисячу (myseldon.com).
- За роки повномасштабного вторгнення зросла кількість адміністративних справ щодо вірян, а сума штрафів за цими статтями постійно зростає: з 2,98 млн руб. у 2020 р. до 4,75 млн руб. в 2024 р.; а за перше півріччя 2025 р. вже стягнуто 2,34 млн руб (sova-center.ru).

Звіт Місії Євразія «Аналіз стану релігійної свободи в РФ» (2026) (<https://missioneurasia.org/wp-content/uploads/2026/>) узагальнює та систематизує дані щодо стану релігійної свободи в Російській Федерації. У документі розглянуто трансформацію релігійної політики РФ у 1990–2025 роках та її зв'язок з ідеологією «руського мира», війною проти України й внутрішнім посиленням авторитарного режиму. Дослідження ґрунтується на комплексному масиві даних: російському та міжнародному законодавстві, судовій практиці, моніторингу російських і міжнародних правозахисних структур (HRW, Forum 18, OVD-Info, USCIRF, HRWF, OHCHR тощо), відкритій судовій та офіційній статистиці РФ, а також звітах та інтерв'ю з вірянами, зокрема вимушеними мігрантами та жертвами переслідувань.

4.5. Трансформація релігійного життя в Україні та відповідь церков

На тлі руйнувань і втрат війна одночасно спричинила **глибоку трансформацію релігійного життя** в Україні. Церкви різних конфесій розгорнули масштабну діяльність: центри допомоги при парафіях, польові кухні, шелтери для ВПО, капеланське служіння у війську, психологічну підтримку постраждалих. Багато громад пройшли шлях від локальної парафії до регіонального гуманітарного хабу, значно розширивши свою соціальну роль (razumkov.org.ua).

Водночас, як показують соціологічні опитування й аналітичні матеріали, війна оголила нові виклики: втому, травматизацію, богословські й етичні дилеми, а також дилему між миротворчими наративами та необхідністю збройного захисту (razumkov.org.ua).

У наступних розділах звіту докладно проаналізовано **прямі репресії проти релігійних громад на окупованих територіях** та **стратегії виживання, служіння й солідарності церков** у контексті тривалої війни.

Висновки до розділу:

1. **Повномасштабне вторгнення 2022 року** є не початком, а різким розширенням уже наявної моделі збройної агресії та окупації, відпрацьованої спочатку в Криму й на Донбасі.
2. **На окупованих територіях** паралельно з воєнними діями вибудовується система контролю над релігійними громадами, спрямована на знищення української, кримськотатарської та інших «нелояльних» ідентичностей.
3. **Російська агресія супроводжується** колосальним руйнуванням релігійної інфраструктури, убивствами та переслідуваннями духовенства й вірян, що докладно проаналізовано в наступних розділах звіту.
4. **Репресивна ідеологічно-правова база всередині РФ** стає моделлю для політики релігійного геноциду на окупованих територіях: вона забезпечує інструменти криміналізації «нелояльних» релігійних спільнот, легітимує насильство й дозволяє транслювати цю модель релігійних переслідувань за межі Росії, на захоплені українські регіони.
5. **Війна радикально змінила релігійне життя:** церкви стали ключовими гуманітарними хабами, водночас зіштовхнувшись із втомою, травмою та складними богословсько-етичними викликами.

5. ВПЛИВ ВІЙНИ НА РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНА КАРТИНА 2022–2025 рр.

5.1. Загальні масштаби руйнування релігійної інфраструктури в Україні

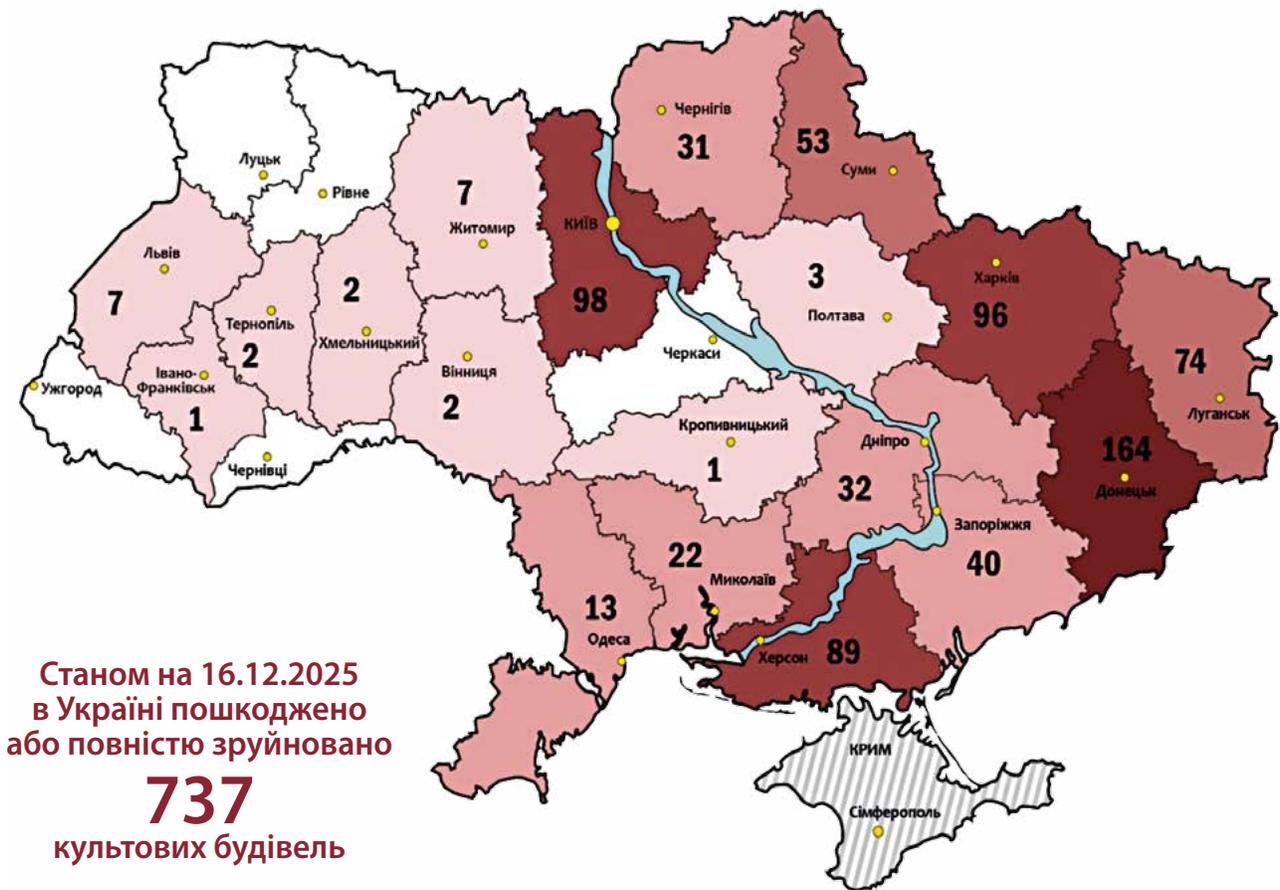
За чотири роки повномасштабної війни релігійна інфраструктура України зазнала безпрецедентних втрат.

Міністерство закордонних справ України в заявах 2025 року підтверджує, що російські війська пошкодили або знищили понад **640 культових споруд**, більшість із яких – християнські храми, але серед них також є мечеті, синагоги й інші об'єкти релігійних громад (МЗС).

За даними проєкту «*Religion on Fire*», станом на 16 грудня 2025 року задокументовано щонайменше **737 релігійних будівель**, які були пошкоджені або знищені внаслідок російської агресії (mar.in.ua).

Карта «Зруйновані церковні будівлі на території України»

(за даними проєкту «*Religion on Fire*» станом на 16 грудня 2025 року)

Ці дані корелюють із попередніми звітами Інституту релігійної свободи та міжнародних організацій, що фіксують суттєве збільшення кількості атак на церкви, мечеті, синагоги й релігійні освітні заклади з 2022 р. до 2024 р. (IPC).

Найбільші втрати зафіксовано в Донецькій, Луганській, Харківській, Херсонській областях, а також у Києві та Київській області.

- 19 березня 2025 року нічний обстріл пошкодив Свято-Миколаївський архієрейський монастир УПЦ МП у с. Миропіллі Сумської області (Суспільне).

- 29 березня 2025 року в м. Покровську на Донеччині повністю знищено храм Святителя Іоанна Златоуста УПЦ (uoc-news.church).
- 15 липня 2025 року російський авіаудар по с. Битиця на Сумщині суттєво пошкодив храм Святого Благовірного Князя Олександра Невського (uoc-news.church).
- 29 червня 2025 року уламки російської ракети пошкодили церкву та дзвіницю в с. Васючин на Івано-Франківщині (Суспільне).
- 7 липня 2025 року в с. Золотий Колодязь Донецької області обстрілом знищено місцевий храм УПЦ (Church).
- 13 листопада 2025 року повідомлено про пошкодження храму Святого Благовірного Князя Ігоря Чернігівського в м. Костянтинівці Донецької області внаслідок обстрілу (Church).

5.2. Посилені обстріли церков і молитовних будинків у прифронтових регіонах

Більшість задокументованих випадків руйнування релігійних будівель припадає на прифронтові й окуповані території: Донбас, Харківщину, Південь, а також на міста, що систематично зазнають ракетних і дронівих атак (Слово). Удар по церквах та інших релігійних об'єктах часто відбувається в момент богослужінь або під час роздачі гуманітарної допомоги – коли в будівлях перебуває найбільше людей.

Бойові дії спричиняють не лише прямі влучання в храми, а й систематичні пошкодження монастирів, духовних семінарій, релігійних освітніх закладів, каплиць і молитовних кімнат у лікарнях та соціальних установах. Частину культових споруд російські війська використовують як склади боєприпасів, спостережні пункти або місця дислокації, що є порушенням міжнародного гуманітарного права й робить ці об'єкти легітимною військовою ціллю, значно посилюючи ризики для вірян (ІРС).

5.3. Загиблі церковні служителі

За офіційними оцінками МЗС України, станом на весну 2025 року російські військові вбили щонайменше 67 священнослужителів, пасторів і ченців різних конфесій (МЗС). Частину з них було вбито на окупованих територіях за відмову співпрацювати з окупаційною адміністрацією або за публічну позицію проти агресії; інші загинули під час обстрілів храмів і молитовних будинків, виконуючи пастирський обов'язок поруч зі своєю громадою.

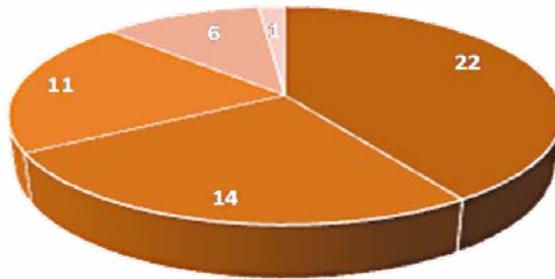
У межах проєкту Місії Євразія «*Книга пам'яті війни*» («Book of Remembrance of the War») на основі проведених досліджень формується кілька інформаційних баз про загиблих служителів як з окупованих, так і з підконтрольних Україні територій.

Станом на 1 грудня 2025 року база загиблих служителів, які були цивільними і до останнього продовжували своє служіння, налічує **54 особи**.

Діаграма «Загиблі служителі»

(уточнені дані проєкту Місії Євразія «Книга пам'яті війни. Служителі» станом на 1 грудня 2025 року)

- УПЦ - 22
- П'ятидесятники - 14
- Баптисти - 11
- ПЦУ - 6
- АСД - 1

Загалом 54 особи

Ці служителі загинули в різних регіонах України: внаслідок арештів, викрадень, катувань і знущань з боку російських військових на окупованих територіях, розстрілів на блокпостах, цілеспрямованих обстрілів мирного населення, а також через невибіркові удари по цивільній інфраструктурі артилерією, ракетами й авіабомбами.

Проєкт Місії Євразія «Книга пам'яті війни» має найбільш консервативний підхід до підрахунку: до бази вносять лише тих, хто ніс офіційне церковне служіння.

Крім того, станом на сьогодні в базі загиблих служителів, які були мобілізовані або добровільно приєдналися до Збройних сил України, – 16 осіб. У базі загиблих капеланів – 10 осіб.

- 19 листопада 2025 року в м. Тернополі під час влучання російської ракети у багатоповерхівку загинув служитель євангельської церкви «Любов і зцілення», декан Біблійного ліdersького коледжу **Богдан Гнатієвич** і його мама Віра (Podii).

- 20 вересня 2025 року, допомагаючи людям, загинув унаслідок атаки російського дрона пресвітер церкви ЄХБ м. Мирнограда Донецької області **Леонід Скуматов** (facebook).

- 7 вересня 2025 року, виводячи людей з-під ворожого обстрілу, загинув протоієрей УПЦ с. Олександрове **Володимир (Шутов)** (risu.ua).

- 15 липня 2025 року під час обстрілу чоловічого монастиря Харківської єпархії УПЦ загинув архімандрит **Петро (Кривицький)** (eparchia.kharkov).

- 1 червня 2025 року внаслідок обстрілу храму УПЦ у с. Тернувате (Запорізька обл.) отримала поранення несумісні із життям регент церковного хору **Ольга Синельникова** (hramzpr).

- 27 лютого 2025 року окупанти атакували дроном цивільний автомобіль із гуманітарною допомогою в Дніпропетровській області. Загинув старший служитель Української Євангельської Церкви в с. Новокиївка **Роман Григурко**. Його дружина з тяжкими пораненнями потрапила до реанімації (Espresso).

Інформація про загиблих служителів постійно змінюється. І причина не тільки у військових діях. Моніторинг ситуації на окупованій території відкриває нові факти про злочини російських військових. За інформацією *Харківської правозахисної групи*, досі нічого не відомо про долю 20 священників, викрадених російськими окупантами з початку повномасштабного вторгнення (CCL; hromadske).

- 28 вересня 2025 року під час нічного обстрілу м. Києва російська ракета зруйнувала будинок пастора Мелітопольської християнської церкви, волонтера Марка Сергєєва. У момент удару він із дружиною перебував на другому поверсі будівлі, а діти – поверхом вище. Пастор устиг врятувати дітей з-під завалів, після чого будинок вигорів. Росія вдруге позбавила житла цю родину – їхній будинок в окупації російські військові захопили у 2022 році (vsirazom).
- 30 січня 2025 року в м. Покровську російський дрон влучив у машину ГО «База UA» під час евакуації цивільних, унаслідок чого 28-річний британський волонтер Едвард, який з 2022 року служив в Україні, втратив руку й ногу (suspilne).

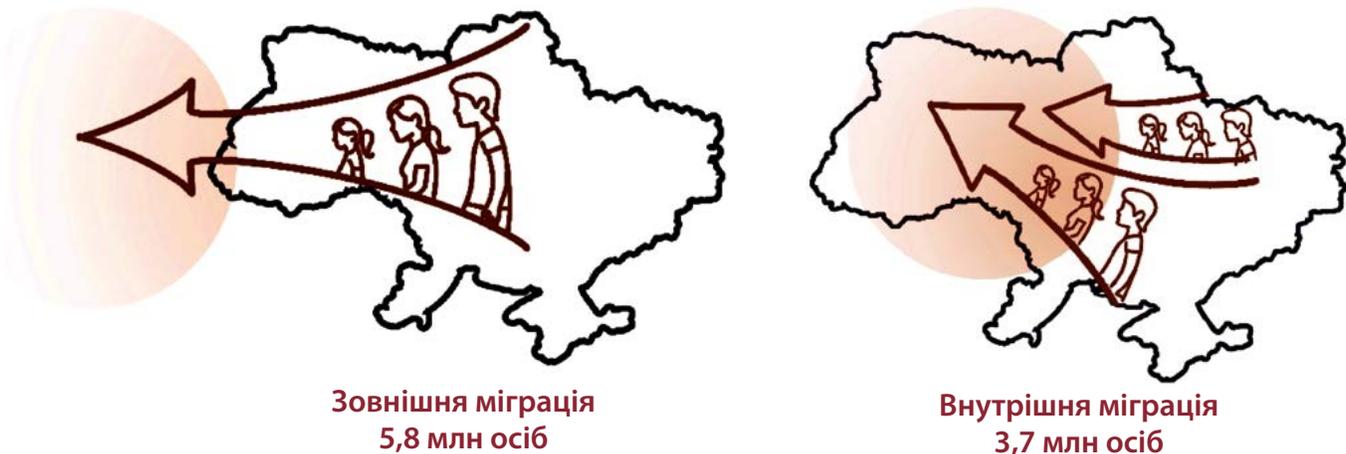
Станом на лютий 2025 року ООН оцінює загальні втрати серед гуманітарних працівників – **не менше як 25 убитих і 86 поранених**, а протягом перших дев'яти місяців 2025 року додатково **4 убитих і 34 поранених** унаслідок обстрілів, ударів дронами та ракетних атак по прифронтових регіонах (unocha).

Лише в одній Харківській області, за даними Координаційного центру допомоги, від початку повномасштабного вторгнення **загибло 30 волонтерів**, які доставляли гуманітарну допомогу в прифронтові громади (gwaramedia).

5.5. Служителі-біженці та церкви в розсіянні

Війна спричинила безпрецедентні масштаби вимушеного переселення. Станом на літо 2025 року в Україні налічується близько **3,7 млн внутрішньо переміщених осіб** і приблизно **5,7–5,8 млн українських біженців за кордоном** (UNHCR). Значна частина з них – активні члени церковних громад, а тисячі священнослужителів, пасторів, дияконів, місіонерів і церковних працівників вимушено залишили свої парафії на окупованих або прифронтових територіях.

Міграція населення України внаслідок війни

У результаті виник феномен «**церков у розсіянні**»: громади з Маріуполя, Мелітополя, Бердянська, Херсонщини відновлюються у західних областях України й у країнах ЄС, утворюючи парафії-переселенці. Частина церков продовжує неформальне пастирське піклування про людей, що залишилися на окупованих територіях, через онлайн-богослужіння, дистанційне душпастирство й гуманітарні мережі. Дослідження українських аналітичних центрів і релігієзнавців фіксують, що релігійні спільноти стали однією з ключових інституцій інтеграції біженців, підтримки їхньої ідентичності й мобілізації ресурсів солідарності за кордоном (razumkov).

Висновки до розділу:

1. **Релігійна інфраструктура України зазнала безпрецедентних руйнувань** у 2022–2025 роках: сотні церков, монастирів і молитовних будинків пошкоджено або знищено, особливо в прифронтових і окупованих регіонах.
2. **Втрати серед духовенства мають системний і масовий характер:** навіть максимально консервативний проєкт Місії Євразія «Книга пам'яті війни» фіксує десятки убитих пасторів, священників і капеланів різних конфесій, які загинули від обстрілів, тортур, викрадень та розстрілів за відмову співпрацювати з окупантами.
3. **Випадки поранень служителів, волонтерів та парафіян демонструють особливу вразливість релігійних громад у війні.** Численні кейси свідчать, що удари по цивільній інфраструктурі часто пошкоджують церкви, молитовні будинки й гуманітарні ініціативи при них, завдаючи серйозної шкоди вірянам і їхнім сім'ям.
4. **Вимушене переселення мільйонів українців сформувало феномен «церков у розсіянні»:** громади з окупованих міст відновлюються в безпечніших регіонах України та за кордоном, стаючи ключовими осередками інтеграції біженців, взаємодопомоги й збереження релігійної та національної ідентичності.
5. **Попри руйнування, людські втрати й тиск, релігійні спільноти України залишаються ядром стійкості й солідарності,** поєднуючи духовне служіння, гуманітарну підтримку, опіку над постраждалими та публічні свідчення про воєнні злочини Російської Федерації.

6. ЗЛОЧИНИ РФ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

6.1. Загальна динаміка репресій

Після 24 лютого 2022 року окуповані території України перетворилися на простір системних переслідувань релігійних громад, насамперед тих, які пов'язують із українською ідентичністю. Перший етап (2022 – початок 2023 року) характеризувався переважно «хаотичним» насильством: убивствами, викраденнями, катуваннями та примусовим зникненням священників, пасторів і активних мирян. Згодом під тиском міжнародних структур Росія почала переводити значну частину репресій у формально «легальне» русло – через адміністративні справи, примусову паспортизацію, конфіскацію майна, кримінальні вироби за «екстремізм», «тероризм» і «шпигунство», однак насильницький компонент при цьому не зник.

Пастор церкви «Слово життя» **Дмитро Бодюк** так описує своє перебування в полоні: *«Перші допити вели військові, ФСБ, контррозвідка. Вели перевірку всіх телефонів, комп'ютерів, питали – хто це, хто то. Військові зразу сказали: «У нас завдання – тебе грохнути, у тебе квиток в один кінець, іди молися» (radiosvoboda).*

6.2. Адміністративний тиск на релігійних служителів: рейди, обшуки, штрафи, адміністративні провадження

Згодом, у 2024–2025 роках, під тиском міжнародних структур акцент російських репресій на окупованих територіях поступово змістився від відкритого фізичного насильства до «легалізованих» форм репресій: адміністративних штрафів, заборон діяльності, кримінальних справ за «екстремізм» чи «шпигунство». Насильство при цьому залишається, але все більше доповнюється поступовим посиленням адміністративного контролю. Тривають обшуки, рейди зі зброєю в храмах, допити служителів, депортації, зловживання паспортизацією та мобілізацією. Масові перевірки (особливо під час великих християнських свят) супроводжуються приходом озброєних військових до храмів, перевіркою документів, погрозами, конфіскацією літератури й техніки. Це створює атмосферу постійного тиску на духовенство та громади.

- 20 лютого 2025 року «Іллічівський міжрайонний суд» у м. Маріуполі оштрафував служителя церкви на 5000 рублів за ст. 5.26 Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення (КпАП РФ) за керівництво незареєстрованою громадою. Штраф набрав чинності 3 березня 2025 року (Forum 18).
- 2 березня 2025 року ФСБ та «центр протидії екстремізму ЛНР» провели рейд під час богослужіння незареєстрованої баптистської громади в Кадіївці (колишній Стаханов), вилучили матеріали та склали протокол за ст. 5.26 КпАП РФ («незаконна місіонерська діяльність») (Forum 18).
- 30 травня 2025 року поліція за вказівкою ФСБ провела обшук церкви МСЦ ЄХБ у м. Луганську, погрожувала опечатати будівлю, вимагала назвати керівників і графік зібрань. Це прямий тиск з метою примусової «легалізації» громади (Forum 18).
- Пастора Ради церков баптистів Володимира Ритикова в м. Сорокиному (колишній Краснодон) неодноразово штрафували за «незаконну місіонерську діяльність» після розгону богослужінь. У квітні 2024 року «суд» призначив черговий штраф, а згодом додав новий – за «несплату» (forum18.org).

Звіти ООН, Ради Європи й USCIRF фіксують систематичні випадки, коли священників, які відмовляються переходити в РПЦ або відкрито не підтримують окупаційний режим, піддають адміністративним переслідуванням, змушують припинити служіння чи виїжджати з території. Особливо вразливими є громади з виразною українською ідентичністю – ПЦУ, УГКЦ, частина протестантських церков, а також мусульманські спільноти та Свідки Єгови.

6.3. Зловживання паспортизацією, фільтраційні заходи в церквах, насильницька депортація

Поширеною практикою стали штрафи й депортації за «незаконну місіонерську діяльність» або «порушення паспортного режиму». Російська влада постійно проводить на окупованих територіях фільтраційні заходи та перевірки, щоб виявити невдоволених, тих, хто відмовляється отримувати російський паспорт, користується забороненими застосунками для зв'язку. Під особливий нагляд потрапляють ті, у кого відсутність російського паспорта виявлено під час фільтраційних заходів на богослужіннях або зібраннях домашніх груп. Надалі таким особам відмовляють у видачі дозволу на проживання.

Відомі випадки, коли сім'ї служителів після такої відмови примусово депортували. Земельні ділянки, будинки та інше майно депортованих служителів і тих, хто відмовився співпрацювати й покинув окуповану територію, вилучають без судового рішення під приводом «покинутого майна». Такі практики, за оцінками ООН, поєднують порушення свободи релігії, свободи пересування, права на житло і власність та мають ознаки примусової зміни демографічного складу окупованих регіонів.

- У Донецькій області російська окупаційна влада оштрафувала двох священників ПЦУ – отця Христофора (В'ячеслава Хрімлі) та протоієрея Андрія (Андрія Чуя) – за «порушення російського закону про місіонерську діяльність» та ухвалила рішення про їх депортацію до РФ (shaltnotkill).
- Сім'я служителя із Запорізької області разом з неповнолітніми дітьми була насильно депортована під приводом порушення паспортного режиму (OI-63).

6.4. Кримінальні справи проти священнослужителів та мирян

Ключовим інструментом залякування стали показові кримінальні процеси проти священнослужителів і активних мирян. Окупаційна влада використовує підконтрольні «суди» для переслідування тих, хто відмовляється співпрацювати. Зокрема, висуває звинувачення в «шпигунстві», «тероризмі» та «екстремізмі». За останні роки РФ істотно розширила законодавчу базу, яка дозволяє кваліфікувати звичайну пастирську, правозахисну чи волонтерську діяльність як злочин. Такі справи часто супроводжуються тривалим утриманням в ізоляції, катуваннями та завершуються багаторічними вироками в колоніях суворого режиму, покликаними залякати релігійні громади й придушити будь-які прояви нелояльності.

Доповіді ОНЧНР та USCIRF за 2024–2025 роки фіксують десятки кримінальних проваджень проти релігійних діячів і парафіян на окупованих територіях, зокрема за звинуваченнями у «дискредитації армії РФ», «пропаганді екстремізму», «зв'язках з українськими військовими» (irf.in.ua). Йдеться не лише про священників, а й про волонтерів, учителів недільних шкіл, музикантів і молодіжних лідерів, які стають мішенню саме через їхню публічну й релігійну активність (UNHCR).

Станом на 2025 рік за ґратами залишаються кілька українських служителів з окупованих територій, засуджених за політично вмотивованими обвинуваченнями, а частина вироків винесена з відстроченням виконання покарання, що створює додатковий інструмент шантажу.

Священник УПЦ **Костянтин Максимов**, настоятель храму Успіння Пресвятої Богородиці у Токмаку, після окупації міста відмовився переходити до РПЦ та отримувати російський паспорт. 16 травня 2023 року його затримали на КПП «Чонгар», потім дев'ять місяців тримали в ізоляції та піддавали тортурам. 8 лютого 2024 року окупаційний суд засудив його за ст. 276 КК РФ до 14 років колонії суворого режиму за «шпигунство» (Меморіал).

Священника УПЦ **Феоноста (Тимофія Пушкова)** в окупованій Луганській області арештували після обшуків та допитів за критику війни й РПЦ. У вересні 2024 року суд дав йому 4 роки умовно за сфабрикованим звинуваченням у зберіганні наркотиків (forum18.org).

Молодіжну служительку протестантської церкви й волонтерку **Маргариту Харенко** у квітні 2024 року Південний окружний суд у Ростові-на-Дону засудив до 20 років позбавлення волі, звинувативши в «шпигунстві» та «замаху на російського військовослужбовця» (ZMINA).

6.5. Конфіскація церковних будівель і майна

Протягом 2022–2023 років на захоплених територіях Запорізької та Херсонської областей російська окупаційна влада фактично заборонила діяльність більшості релігійних організацій, окрім православних структур, лояльних до Московського патріархату. У церквах та будинках служителів російські військові проводили рейди й обшуки, допитували духовенство. Під час обшуків вилучали церковну документацію, телефони, комп'ютери та інше майно. Проведення богослужінь у церковних будинках забороняли, будівлі захоплювали, розграбовували або перепрофільовували під потреби окупантів.

По всій окупованій території закрито всі храми УГКЦ, заборонено діяльність євангельських рухів «Нове покоління» та «Відродження» й більшості інших протестантських церков (ОІ-11, 38, 50). За даними моніторингу ДРС МЄ, тільки в м. Мелітополі окупаційна влада захопила будівлі 15 церков: 10 – протестантських громад, 3 – ПЦУ, 2 – УГКЦ (ОІ-4, 9, 56). Конфісковано й усі будівлі Свідків Єгови: у Донецькій та Луганській областях захоплено щонайменше 17 Залів Царства; у Криму знято з реєстрації всі 22 громади, що позбавило їх права користуватися власними будівлями.

Храми та громади ПЦУ закривали, опечатували чи передавали під контроль РПЦ (Texty). Частина духовенства ПЦУ виїхала, частина продовжує служити підпільно у форматі домашніх богослужінь.

- Так, у м. Маріуполі РПЦ присвоїла собі храм Православної церкви України і має намір «привести його у відповідність до канонів РПЦ», фактично переробивши унікальну архітектурну споруду (hromadske).
- Храм ПЦУ в Новоазовському районі було переобладнано під морг (dw_com).
- Храм Вознесіння Господнього у с. Лукашівка Чернігівської області російські війська використовували як штаб; після деокупації в будівлі знайшли тіла вбитих та закатованих місцевих жителів (Вёрстка).
- Одну з протестантських церков у м. Мелітополі використовують як клуб (investigator.org.ua). Будівлю іншої церкви перетворили на культурно-спортивний розважальний комплекс (Вёрстка), у будинках ще трьох церков розмістилися силові структури (istories.media). Загалом окупаційна влада міста захопила будівлі та майнові комплекси 15 церков.
- У м. Молочанську Запорізької області захоплені будівлі менонітської церкви та благодійного фонду окупаційна влада використовує як офіси керівної партії РФ «Єдина Росія» (Вёрстка), зал для богослужінь – як цех ремонту каналізаційного обладнання (OI-55).

6.6. Так звана «реєстрація» релігійних громад на окупованих територіях

З кінця 2023 року, коли через погрози, насильницьку депортацію, а іноді й убивства з окупованих територій була витіснена більшість активних та авторитетних релігійних лідерів, окупаційна влада розгорнула кампанію «перереєстрації релігійних громад за російським законодавством». У ході цієї кампанії на решту служителів здійснювався постійний тиск: їх змушували отримувати російські паспорти та агітувати парафіян робити те саме «для реєстрації церкви». Отже, релігійні переконання людей використовують як інструмент шантажу для примусової паспортизації українського населення.

Відомі випадки, коли призначення нових керівників громад здійснювали «за погодженням із місцевою владою»: громадам прямо вказували, хто має бути керівником, попереджаючи, що інакше в реєстрації буде відмовлено (OI-46). Умовами реєстрації також стають заборона на використання української мови під час богослужінь, співів та спілкування, заборона молитися за Україну та за тих, хто виїхав на підконтрольну Києву територію (OI-35).

Станом на 2025 рік у більшості населених пунктів зареєстровано не більше ніж одну протестантську церкву (Токмак, Якимівка, Кам'янка, Енергодар, Пришиб, Новобогданівка, Пологи). За часів України в кожному з цих населених пунктів кожна християнська деномінація мала власну церкву, а іноді й більше за одну. Отже, окупаційна влада, подібно до практик радянського періоду, свідомо змушує вірян різних деномінацій збиратися в одній помісній громаді, провокуючи суперечки через відмінності релігійних практик і послаблюючи єдність та вплив церков.

Ще одним важелем тиску для реєстрації стали обіцянки, що за посередництва керівників російських релігійних об'єднань у вищих ешелонах влади громадам на окупованих територіях повернуть конфісковані будівлі та майно.

У результаті керівники громад і парафіяни на окупованих територіях опинилися в умовах нових, часто чужих для них правил і порядків. Однак їхні сподівання виявилися марними: конфісковані у 2022–2023 роках церковні будівлі досі не повернуті навіть тим, хто погодився на умови окупаційної влади, отримав російські паспорти, зареєстрував громади за російським правом і приєднався до конфесійних вертикалей. Захоплені будинки окупаційна адміністрація і надалі використовує для власних потреб – військових, адміністративних, пропагандистських.

Захоплену церкву «Благодать» в м. Мелітополі окупанти перетворили на культурний центр

6.7. Репресії щодо незареєстрованих громад

Окупація українських територій стала серйозним випробуванням для парафіян незареєстрованих громад. Українське законодавство за всі роки незалежності не забороняло діяльність незареєстрованих релігійних груп, і таких громад існувало чимало. Після окупації вони автоматично опинилися поза законом, оскільки законодавство РФ забороняє без реєстрації проведення зібрань і богослужінь, вивчення Біблії, місіонерську діяльність, дитяче та підліткове служіння. Якщо на території РФ влада роками фактично толерувала існування таких громад, дозволяючи їм розвиватися, то на окупованих територіях для них якнайшвидше було створено нестерпні умови: постійні перевірки, загроза штрафів, обшуки й ліквідація зібрань.

Історію репресій, що продовжуються, можна побачити на прикладі однієї з релігійних громад в окупованому Мелітополі:

- Протягом 2023 року, а також 18 вересня та 10 листопада 2024 року в церкві МСЦ ЄХБ м. Мелітополя «центр із протидії екстремізму» здійснював збройні нальоти на богослужіння, проводив огляди, перевірку документів, допити пастора та служителів (ecoi.net).
- Наприкінці 2024 р. проти пастора Дмитра Малахова порушили три адміністративні справи: за «незаконну місіонерську діяльність», за неповідомлення про початок діяльності релігійної групи та за вказівку неповного офіційного найменування. 18 грудня 2024 року суд закрити одну справу за строком давності, за другою виніс попередження, третю переніс на січень 2025 р. (ecoi.net).
- 27 березня 2025 року за цивільним позовом прокуратури окупаційний «Мелітопольський міжрайонний суд» зобов'язав громаду «в особі Дмитра Малахова» письмово повідомити владу про початок діяльності релігійної групи із зазначенням віровчення, лідера, місць зборів та повних ПІБ і адрес усіх учасників. Пастор подав апеляцію, посилаючись на Конституцію РФ та закони про персональні дані (Forum 18).
- У червні 2025 р. норвезька організація *Forum 18* констатує, що Дмитро Малахов відмовляється виконувати рішення суду, продовжуючи оскаржувати вимогу «де-факто реєстрації» та передачі персональних даних усіх членів незареєстрованої громади. Остаточного рішення щодо апеляції у відкритих джерелах поки немає (Forum 18).

6.8. Домашні групи

Українські церкви широко використовували зустрічі домашніх груп у своїй діяльності. Окупація принесла прямі заборони на такі зібрання. У перші роки це обґрунтовували «воєнним станом» і заборонаю на мітинги й збори (ОІ-20, 49). Згодом зустрічі домашніх груп почали забороняти «відповідно до законодавства РФ» (ОІ-38, 47). Відомі випадки, коли влада навіть конфіскувала приватні будинки, де проходили зустрічі домашніх церков та груп (ОІ-46).

Тиск на домашні групи особливо вдарив по вірянах протестантських церков, де домашні групи та неформальні зустрічі є ключовою формою життя громади. Заборона груп означає не лише юридичне, а й фактичне знищення звичної для цих спільнот духовної практики.

Зафіксовано факти, коли з мотивів релігійної ненависті місцеві колаборанти повідомляють силовим органам про місця зборів домашніх груп і «неблагонадійних громадян». У результаті відбуваються обшуки й арешти вірян. Відомо, що Олену, вчительку недільної школи однієї з протестантських церков, заарештували фактично за молитву про Україну під час домашньої групи. Зрештою її звинуватили в «дискредитації армії РФ» і засудили до тюремного строку з відстроченням виконання вироку (ЕСОІ).

Більшість арештів та погроз залишається непублічною, але ДРС МЄ веде моніторинг цих подій і намагається сприяти звільненню затриманих.

6.9. Створення на окупованих територіях керованої релігійної вертикалі

З початком окупації на захоплені українські території перенесено характерну для РФ модель жорсткої релігійної вертикалі. Православні парафії УПЦ МП, що залишилися на цих землях, послідовно переводять під омофор РПЦ. Шість із семи колишніх українських єпархій УПЦ МП було внесено до складу РПЦ без відкритих заперечень. Лише в Бердянській єпархії керівний архієрей Єфрем (Яринко) виступив проти, однак більшість духовенства його не підтримала. Невдовзі його змінили й замінили єпископом Лукою (Волчковим), а згодом – єпископом Феодором (Белковим).

Навіть у єпархіях, що формально підтримали перехід з УПЦ МП до РПЦ, відбувається послідовна заміна місцевих священників на ставлеників із Росії.

- Після анексії Донецької єпархії УПЦ Священний синод РПЦ зняв українського митрополита Іларіона (Шукала) та призначив керівником єпархії митрополита Володимира (Самохіна), уродженця Рязанської області, клірика РПЦ (Public Orthodoxy).
- У жовтні 2023 року архієрея Лазаря, українця за походженням, на посаді голови Сімферопольської та Кримської митрополії замінили митрополитом Тихоном (Шевкуновим), який раніше керував Псковською митрополією РПЦ (ОБЪЕКТИВ).
- У 2024 році до російського Єдиного державного реєстру юридичних осіб внесено парафію РПЦ Успіння Пресвятої Богородиці; настоятелем вказано священника Миколу Ронжина. Відомо, що раніше в цій парафії служив священник УПЦ Костянтин Максимов, засуджений російським судом (РусПрофиль).

Дослідження Public Orthodoxy показує, що лише близько 56 % настоятелів православних парафій на окупованих територіях це ті самі священнослужителі, які служили там до війни й перейшли з УПЦ під керівництвом РПЦ, тоді як 44 % настоятелів були призначені вже після окупації. Про це свідчать дані в реєстрах Росії та України. Автори прямо пов'язують цю зміну з масовим вимушеним виїздом місцевого духовенства та цілеспрямованим «імпортом» священників із російських єпархій для формування керованої з Москви релігійної вертикалі (orthodoxy).

Поодинокі протестантські громади, які з 2024 року погоджуються на реєстрацію на окупованих територіях, так само вбудовуються в ієрархічні релігійні вертикалі й змушені підкорятися одночасно жорстким вимогам російського законодавства та конфесійній субординації в релігійних об'єднаннях.

Мусульманські громади, насамперед кримськотатарські, на тлі ліквідації зареєстрованих громад, закриття ісламських шкіл і мечетей та кримінальних переслідувань за «тероризм» і «екстремізм» (фактично за участь у звичайних релігійних зібраннях і зберігання духовної літератури) водночас змушені спостерігати, як влада демонструє удавану прихильність до тих представників громади, які погоджуються виявляти лояльність до Кремля. Стаття «Свобода віросповідання в тимчасово окупованому Криму: хто впливає на те, що говорять у мечетях після окупації» докладно описує, як російська влада через лояльне «духовне управління» та силові органи контролює мусульманські громади, визначає хто може бути імамом і яким має бути зміст проповідей, а також застосовує репресії проти небажаних громад (svidomi).

Отже, формується керована з Москви релігійна вертикаль, покликана не лише забезпечити лояльність духовенства, а й слугувати інструментом ідеологічного контролю над населенням окупованих територій.

МЗС України та міжнародні структури наголошують, що РПЦ відіграє активну роль у легітимізації агресії та виправданні репресій проти «нелояльних» громад.

6.10. Окуповані території як «лабораторія» придушення релігійної свободи

Загальне спостереження за окупованими територіями дозволяє зробити висновок, що вони фактично стали «лабораторією» для випробування й удосконалення російських репресивних практик у релігійній сфері.

Наприклад, за час окупації Криму кількість зареєстрованих релігійних громад на півострові зменшилася з 2083 до 907. Храми Православної церкви України конфісковують або закривають, діяльність Меджлісу кримськотатарського народу заборонили, а його членів піддають постійному тиску, арештовують і притягують до політично мотивованих судилищ (risu).

Загалом кількість парафій Української православної церкви, згодом уведених до складу РПЦ, скоротилася в 1,4 раза, а кількість протестантських громад – у 3,6 раза. Католицька присутність майже повністю знищена: з 15 парафій Римо-католицької церкви залишилася лише одна, із 49 парафій Української греко-католицької церкви – жодної.

Це підтверджує, що окуповані території використовують не лише як простір для воєнної агресії, а також як полігон тотального придушення релігійної свободи та знищення релігійної, національної й культурної ідентичності України.

Особливе занепокоєння викликає те, що модель Росії як держави з жорстким силовим контролем над релігійним життям перестає бути виключно внутрішнім феноменом і стає зразком для наслідування в інших країнах. Вплив цієї моделі помітний у низці сусідніх держав та в країнах, що симпатизують авторитарному й «традиціоналістському» порядку, де російський досвід використовують як орієнтир або виправдання посиленому контролю.

Правозахисні організації наголошують, що знищення права на культурну, національну й релігійну ідентичність стало ключовим елементом окупаційної політики спочатку в Криму, а нині й на інших захоплених територіях. Міжнародні моніторингові структури (USCIRF, OHCHR, Forum 18, HRW) зазначають, що зв'язка «традиційні цінності + боротьба з екстремізмом + адміністративно-кримінальний тиск» поступово тиражується в низці держав, насамперед на пострадянському просторі (uscirf.gov).

Висновки до розділу:

- 1. На окупованих територіях України відбувається радикальне скорочення релігійної інфраструктури та захоплення церковних будівель.** Суттєве зменшення кількості громад у Криму й на Донбасі, майже повне знищення католицької мережі та масова конфіскація храмів ПЦУ, УГКЦ, протестантських церков і Залів Царства Свідків Єгови стали стійкою тенденцією, а не набором окремих епізодів.
- 2. У 2024–2025 роках відбувається помітний зсув від «хаотичного» фізичного насильства до формально «легалізованих» репресій** – адміністративних штрафів, конфіскації майна та кримінальних вироків за «екстремізм», «тероризм» і «шпигунство»; водночас зберігається загроза катувань.
- 3. Адміністративний тиск перетворено на повсякденний інструмент залякування релігійних громад,** коли обшуки, рейди, штрафи, «виклики на бесіди» та звинувачення в порушеннях правил користування приміщеннями створюють атмосферу постійної небезпеки для духовенства й вірян.
- 4. Показові кримінальні справи проти духовенства й активних мирян,** можливі завдяки розширенню російської репресивної законодавчої бази, виконують функцію цілеспрямованого терору, який дозволяє тримати решту парафіян під жорстким контролем.
- 5. Паспортизація, фільтраційні заходи й депортації священнослужителів та їхніх сімей або створення умов для змушеної еміграції** перетворено на ключовий інструмент демографічної та релігійної інженерії, який поєднує релігійні репресії з примусовою зміною демографічного складу окупованих територій.
- 6. Так звану «реєстрацію» релігійних громад використовують як інструмент шантажу та асиміляції,** змушуючи служителів приймати російські паспорти, відмовлятися від української мови й молитви за Україну та погоджуватися на контроль з боку місцевої окупаційної адміністрації.
- 7. Посилюється цілеспрямований тиск на служителів, які погодилися на перереєстрацію громад:** їм висувають жорсткі умови щодо мови богослужінь, змісту проповідей, лояльності до РФ та передачі персональних даних парафіян як передумову можливості легально проводити зібрання.
- 8. Конфіскація та профанація культових будівель стали системним елементом окупаційної політики:** будівлі не повертають навіть «перереєстрованим» громадам, храми передають під контроль РПЦ, переобладнують під морги, штаби, клуби чи офіси окупаційних структур, позбавляючи громади простору для богослужіння.
- 9. На окупованих територіях активно формується керована з Москви вертикаль як модель релігійного геноциду,** що передбачає заміну місцевого духовенства ставлениками РПЦ, підпорядкування протестантських та мусульманських громад і тотальне скорочення релігійного різноманіття.
- 10. Посилюється тиск на окремі групи та незареєстровані громади:** репресивні підходи, спершу випробувані на окупованих територіях проти конкретних конфесій і незареєстрованих спільнот, дедалі активніше впроваджують на території самої РФ.
- 11. Окуповані території дедалі виразніше виконують роль «лабораторії» російських репресивних практик у релігійній сфері.** Відпрацьована модель – поєднання ідеології «традиційних цінностей», боротьби з «екстремізмом» і руйнування релігійної різноманітності, кінцевий результат якої продемонстрований на прикладі Криму, – поступово відтворюється в інших авторитарних режимах.

7. ДІТИ, МОЛОДЬ І РЕЛІГІЯ ПІД ОКУПАЦІЄЮ

Тему українських дітей в окупації широко обговорюють на міжнародних майданчиках. Світова спільнота засудила викрадення дітей з окупованих територій, а Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт Володимира Путіна та Марії Львової-Белової – уповноваженої при Президентові РФ з прав дитини (дитячої омбудсменки).

Моніторинг ситуації у сфері духовного виховання дітей свідчить, що дії російської влади на окупованих територіях нагадують практики комуністичного режиму в його найтемніші часи. **Особливо вразливими в цих умовах є діти-віряни.**

До вторгнення більшість церков мала недільні школи та програми для дітей – навіть у селах. Нині ці можливості фактично втрачені: будівлі захоплено, майно пограбовано, а служителі перебувають під постійним тиском. Заборони та регуляції роблять організоване дитяче служіння практично неможливим. Натомість дітей активно, а іноді й примусово, залучають до таборів і програм «патріотичного виховання», де формують ворожість до всього українського, зокрема до віри та практик, знайомих їм у власних церквах (ОІ-47, 61).

Поєднання православної риторики, «традиційних цінностей» і військової підготовки в російських таборах робить особливо складним перебування там дітей-протестантів і дітей-мусульман з окупованих територій. В особистих інтерв'ю батьки свідчать, що на них чинять тиск, змушуючи віддавати дітей до таких таборів під загрозою тавра «неблагонадійних». Місцеві колаборанти знають родини, які були активними парафіянами в мирний час, і спрямовують зусилля на «виявлення» їхньої нелояльності саме через тиск на дітей. (ОІ-29, 38, 47)

Діти-віряни на окупованих територіях переживають подвійний трагізм: «патріотично-мілітарне» виховання відбувається паралельно з підривом релігійного життя їхніх спільнот. Жорстокі й системні утиски служителів і громад Православної церкви України, Української греко-католицької церкви та протестантських церков означають для дітей-вірян втрату легального простору для духовного виховання та зростання в атмосфері страху й примусу.

Російське законодавство криміналізує релігійні практики та місіонерську діяльність. Це б'є не лише по релігійних громадах, а й особливо критично – по сім'ях вірян. Запроваджені окупаційним режимом норми передбачають відповідальність за молитву й проповідь поза «дозволеними» місцями; на практиці це супроводжується закриттям, рейдами й штрафами за «незаконну місіонерську діяльність». Свідки Єгови та релігійні громади інших об'єднань, які існували до окупації, оголошені «екстремістами» з подальшими вирокami парафіянам за сам факт сповідання віри. Для дітей-вірян це створює реальність, у якій віра батьків може призвести до переслідувань, тоді як школа паралельно нав'язує мілітаризовані наративи лояльності до держави-окупанта (Amnesty).

Міжнародне гуманітарне право обмежує право окупаційної влади змінювати навчальні програми та мову навчання і забороняє мілітаризацію дітей. Але Росія систематично порушує ці норми. На тимчасово окупованих територіях запроваджено вивчення предмета «Основи безпеки й захисту сім'ї» для 8–10 класів, а молодші діти вивчають вірші про «СВО», які героїзують окупантів. Це продовження тактики знищення української ідентичності, «перевиховання» та мілітаризації дітей, яку Росія застосовує в Криму та на Донбасі з 2014 року. Можна стверджувати, що Кремль примусово формує з українських дітей покоління, наповнене ненавистю та готовністю до насильства щодо всього неросійського (зокрема української історії та культури), а також до тих, хто виїхав на підконтрольну Україні територію.

- **Крим: кадетські класи, «Юнармія» та військові модулі у вишах (2024).** Кримськотатарський ресурсний центр описує системну мілітаризацію дітей в окупованому Криму у 2024 році: обов'язкові «патріотичні» акції, листи підтримки військовим, розгортання кадетських класів, воєнізовані зміни в таборах та обов'язковий військовий модуль у Кримському федеральному університеті. За їхньою оцінкою, до «Юнарії» та інших воєнізованих структур залучено близько 45 000 дітей (ctrcenter.org).
- **Запорізька область: вогнева підготовка для дітей під контролем військових РФ (2024).** Український омбудсмен Дмитро Лубінець повідомив, що на тимчасово окупованих територіях Запорізької області російські військові організували для дітей «навчання», які передбачають поводження зі зброєю, стрільбу з різних положень, маршування у військовій формі під російськими прапорами. Дітей залучають до «патріотичних» рухів («Юнарії», кадетських класів), що є грубим порушенням прав дитини (united24media.com).
- **Донецька область: мережа «Юнарії» та підготовка майбутніх бійців (2019–2025, розслідування 2025).** Поліція та Офіс Генерального прокурора України викрили структуру «Юнарії» в окупованій частині Донецької області. За даними слідства, у 2019–2025 роках через місцеве відділення руху пройшло понад 6000 українських дітей: їх навчали стройової підготовки, поводження зі зброєю, бойової тактики та піддавали ідеологічній обробці з метою подальшого залучення до збройних формувань РФ. Один із «випускників» загинув у бою в червні 2024 року (united24media.com).
- **Луганська область: «День спорту» як прикриття бойової підготовки (2025).** У селищі Станиця Луганська, за даними Центру національного спротиву України, Росгвардія та активісти «Єдиної Росії» провели для дітей з місцевого футбольного клубу «Атаман» «тренування» під виглядом святкування Дня фізкультури й спорту. Діти виконували силові вправи, відпрацьовували прийоми рукопашного бою та маневри спецпідрозділів; інструктори прямо заявляли, що це підготовка до відбору у військові формування (united24media.com).

Система мілітаризації є масштабною й організованою: за даними розслідування, РФ використовує мережу з понад 200 різних об'єктів (таборів, шкіл, військових баз тощо) в Росії та на окупованих територіях для «перевиховання», русифікації й мілітаризації українських дітей. Їх залучають до програм із чітким військовим компонентом: у матеріалі йдеться про стройові тренування, десантну підготовку, бойові вправи, а також заняття зі складання дронів для збройних сил РФ. Мілітаризація охоплює навіть дітей наймолодших груп: зафіксовано щонайменше 39 об'єктів із програмами мілітаризації, де діти віком від 8 років проходять навчання зі зброєю, курси тактичної медицини, беруть участь у «змаганнях» з кидання гранат; для насадження мілітарної освіти й ведення ідеологічної обробки задіяно щонайменше 130 локацій (The Guardian).

OSCE / ODHR у Сьомому проміжному звіті (15.07.2025) фіксує зростання кількості кадетських класів на окупованих територіях, тиск на батьків із вимогою участі дітей у мілітаризованих організаціях, а також запровадження воєнізованого компонента освіти, що розцінюється як порушення норм міжнародного гуманітарного права та як неприпустима політико-військова пропаганда серед дітей (osce.org).

Діти-підлітки, яких пощастило повернути на українську територію, говорять про значний ідеологічний тиск в окупації, залякування, ламання ідентичності та мілітаризацію.

- **«Іванка»**, 18 років (ім'я змінене). Під час її повернення в Україну ФСБ посилило допит на кордоні через знайдену в телефоні фразу “Слава Україні”; дівчину примусили вивчити й співати гімн РФ під палючим сонцем (Українська Правда).
- **Владислав Руденко**, 16 років (Херсонщина). Російські військові забрали його з дому, дали 30 хвилин зібратися, вивезли до Криму. У «центрі» вимагали “позбутися всього українського”. Він описує мілітаризоване навчання та індоктринацію (RadioFreeEurope/RadioLiberty).
- **Тарас**, 17 років. Після повернення на підконтрольну територію повідомив, що перебував під тиском пропаганди та був примусово залучений до військової підготовки; його навчали кидати гранати, розбирати зброю, тренували в “траншейних” умовах (Українська Правда).
- **Аліна Ковальова**, 15 років (Херсонщина). Дівчину залякували тезою, що “українці прийдуть і вб'ють” тих, хто контактував з росіянами; після вивезення до РФ її влаштували до російської школи, де відбувався процес системної русифікації, спрямований на руйнування української ідентичності (svidomi.in.ua).
- **Кирило**, 11 років, та **Арсен**, 9 років. Після повернення в Україну свідчили, що в школі їх змушували кілька разів на тиждень ходити на пропагандистські уроки «Разговори о важном» («Розмови про важливе»). А з батьків вимагали гроші «на потреби армії РФ». Коли родина відмовилася здавати кошти, вчителька почала булити дітей та погрожувала примусово вилучити їх із родини (life).

Висновки до розділу:

1. **Депортація, русифікація та мілітаризація – елементи єдиної окупаційної політики щодо дітей.** Через жорстко контрольовану систему освіти та інші виховні практики створено довгострокову загрозу українській ідентичності як на окупованих територіях, так і в РФ.
2. **Діти-віряни переживають подвійний тиск – духовний простір руйнується, а натомість нав'язується псевдорелігійна ідеологія.** Риторика «традиційних цінностей», пов'язана з лояльністю та військовою підготовкою, особливо травмує протестантів, мусульман і релігійні меншини.
3. **Контроль здійснюється через тиск на батьків і громади та примусову «лояльність».** Відмова від участі в «патріотичних» програмах маркується як неблагонадійність і може спричинити переслідування, включно з погрозами вилучення дітей та штрафами.
4. **Свідчення повернених підлітків підтверджують системність залякування й ідеологічної обробки.** Описаний примус до символічних актів лояльності підтверджений висновками OSCE /ODIHR та медіарозслідуваннями про мережу таборів і кадетських класів.
5. **Ефективна протидія потребує комплексної відповіді держави й партнерів.** Необхідні системне документування, правова кваліфікація, міжнародний тиск і програми реінтеграції дітей – з психосоціальною, духовною підтримкою та захистом релігійної свободи на деокупованих територіях.

8. МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕЛІГІЙНИХ РЕПРЕСІЙ ТА ЕКСПОРТ МОДЕЛІ РЕПРЕСІЙ РФ ЗА КОРДОН

З 2014 року, а особливо після 2022, російська влада послідовно знищує або «русифікує» українські медіа на окупованих територіях. Дослідження українського Інституту масової інформації фіксує, що за два роки окупації було зруйновано або захоплено й «перепідпорядковано» Росії близько 300 редакцій у Запорізькій, Херсонській та Луганській областях (imi.org).

Російські структури переформатовують телемовну інфраструктуру, блокують українські телеканали та інтернет-ресурси, нав'язують мешканцям власні супутникові тарілки й пакети каналів, що створює «цифрову залізну завісу» та робить населення максимально вразливим до пропаганди й дезінформації (kyivindependent).

Організація *Forum 18* прямо вказує, що серед порушень свободи совісті на окупованих територіях є «трансляція дезінформації проти релігійних громад і вірян» – поряд із викраденнями, тортурами, вбивствами та масовим закриттям громад (forum18).

Російська пропагандистська машина на тимчасово окупованих територіях України системно формує образ «неправильних» або «ворожих» церков як загрози безпеці й «традиційним цінностям». У публічних повідомленнях і сюжетах церкви та релігійні громади (особливо протестантські, мусульманські та інших меншин) описують через стигматизувальні ярлики – «секта», «псевдорелігійний культ», «агенти Заходу», «екстремісти». Така риторика формує «моральне виправдання» для адміністративного тиску, закриття громад, захоплення майна й криміналізації релігійного життя (vesti.ru).

Ключові пропагандистські наративи (типові моделі):

- Підміна свободи віросповідання «боротьбою із загрозами»: релігійні громади подають як «осередки диверсій», «мережі збору розвідданих», «інструменти впливу Заходу» (vesti.ru).
- Стигматизація через ярлик «секта»: будь-яка не-РПЦ / не-«канонічна» присутність трактується як «псевдорелігія», «шахрайство», «промивання мізків» (vesti.ru).
- Перенесення провини на церкви: громадам приписують політичні /військові функції (протести, «масові заворушення», «координацію ударів» і т. ін.), що легітимізує репресії (vesti.ru).

Релігійні репресії на окупованих територіях мають характерне медійне подання.

- У м. Маріуполі російські військові використовують захоплені протестантські церкви як казарми чи склади або переобладнують під інші потреби; зокрема, зафіксовано перетворення захопленої протестантської церкви на кінотеатр «Комсомолец». Окупаційні медіа демонструють сюжети про «нове життя» будівлі, не згадуючи, що це відібраний у громади дім молитви (forum18).
- У м. Мелітополі окупаційна влада закрила найбільші євангельські церкви («Мелітопольську християнську церкву», «Слово життя», «Благодать»), оголосивши їх «екстремістськими» та пов'язаними з іноземними спецслужбами; будівлі конфісковано. Євген Балицький (представник окупаційної адміністрації Запорізької області) заявляє про «очищення» релігійного поля, зокрема через мовну формулу «припинено діяльність релігійних сект» із переліком груп. Це є прикладом адміністративної стигматизації, що підміняє правову оцінку пропагандистським тавром (Telegram; forum18).
- В інтерв'ю російському пропагандистському порталу «Україна. ру» начальник «відділу по роботі з релігійними організаціями» окупаційної адміністрації в Запорізькій області Артем Шарлай використовує такі формулювання: «адепти низки неохаризматичних сект» були «ядром антиросійських виступів» у м. Мелітополі; «сектанти були ядром і керівною ланкою» протестних акцій (ukraina.ru).
- У тому ж інтерв'ю А. Шарлай заявляє, що м. Бердянську неохаризматична організація «Вефіль» нібито зберігала «велику кількість боєприпасів і вибухівки», а в монастирі Української греко-католицької церкви було знайдено «міни та боєприпаси», після чого організації описано як «інструмент католицької експансії» (ukraina.ru). Отже, протестантські та греко-католицькі громади на окупованих територіях публічно маркують як потенційні «диверсійні центри», щоб потім виправдати їх закриття й переслідування вірян (ecoi.net).

- Ольга Скабеева в ефірі державного телебачення РФ використовує фразу «країну збираються перетворити на американську секту» (в контексті релігійної тематики щодо України). Це показовий приклад знецінення релігійного плюралізму та нав'язування ідеї «зовнішнього управління» через віру (smotrim.ru).
- Володимир Соловйов, російський пропагандист, системно просувається релігійно забарвлену демонізацію України через категорії «сатанізму /десатанізації», а це переносить війну в площину «сакрального протистояння» та підсилює нетерпимість до «інакших» церков і конфесій (Telegram).

Міжнародні звіти (зокрема, здійснені Forum 18, USCIRF та іншими релігійними правозахисними моніторинговими структурами) засвідчують, що репресії проти релігійних громад в умовах окупації супроводжуються системною дезінформацією й пропагандою, спрямованою на виправдання насильства та представлення жертв як «агентів Києва», «сектантів» або «терористів» (forum18).

Така риторика працює як «соціальний маркер неблагонадійності» для цілих громад і сімей: людей можуть позначати як «сектантів /екстремістів», тиснути під час перевірок, погрожувати наслідками для дітей. Тобто пропагандистське таврування стає інструментом репресивної адміністративної поведінки (Mission Eurasia).

Проводячи тривалий моніторинг стану релігійної свободи в Росії, Місія Євразія з великою стурбованістю констатує: відпрацювавши з 2014 року в Криму та на Донбасі типовий «маршрут» репресій (медійна демонізація → адміністративні протоколи → кримінальне переслідування й ув'язнення або вимушена еміграція), російська влада перенесла цю модель на власну територію.

За цією моделлю спочатку через підконтрольні медіа формують образ «небезпечних» груп (українських церков, кримськотатарських мусульман, протестантів, антивоєнних активістів) як «екстремістів», «сектантів», «агентів ворога» (docs.un). Далі під цю картинку запроваджують норми про «екстремізм» і «незаконну місіонерську діяльність» та агресивно їх застосовують (ст. 5.26 КпАП РФ, ст. 282.2, 239, 205.5 КК РФ) (wipo.int).

Після цього силові структури влаштовують масові обшуки й допити, накладають штрафи, конфісковують будівлі, порушують кримінальні справи та виносять тюремні вироки (uscirf.gov).

Саме в такий спосіб після медійних кампаній з очорнення в РФ було оголошено «екстремістами» Свідків Єгови (uscirf.gov).

Згодом під удар потрапили «антивоєнні» релігійні лідери, а пізніше – незареєстровані баптистські громади (forum 18).

Результати моніторингу ситуації на українських територіях, окупованих з 2022 року, дають підстави для трагічних висновків: Росія не лише перенесла туди вже випробувані методи релігійного терору, а й істотно «підняла ставки» – тепер навіть убивства незгодних і «неугодних» служителів можуть виправдовувати «необхідністю воєнного часу».

У цій репресивній схемі російські ЗМІ є не просто тлом, а стартовим і супровідним інструментом легітимації та нормалізації релігійних репресій.

Висновки до розділу:

1. **Монополізація медійного простору та знищення незалежних ЗМІ.** Послідовне витіснення незалежних редакцій, запровадження цензурних норм і технічних блокувань створили інформаційне середовище, де пропагандистський наратив про релігію та «безпеку» майже не має альтернатив.
2. **ЗМІ конструюють образ «внутрішнього ворога» з релігійних меншин.** Через такі мовні маркери, як «секта», «екстремісти», «іноагенти», «сатаністи», «розкольники», протестантів, мусульман, Свідків Єгови та незалежних православних системно стигматизують, щоб підготувати суспільство до їх заборони, штрафів, кримінальних справ і конфіскації майна.

1. **Зрощення «православної» пропаганди з ідеологією «русского мира» та воєнною риторикою.** Державні й церковні медіа сакралізують війну проти України як захист «православної цивілізації» та «традиційних цінностей», перетворюючи репресії проти «чужих» громад на нібито духовно виправданий захист.
2. **Медійні кампанії з дискредитації релігійних лідерів як елемент репресій.** Токшоу й новинні сюжети, що очорнюють Свідків Єгови, протестантські реабілітаційні центри та антивоєнних священників, формують образ «поганого пастора або священика», знижують співчуття суспільства й легітимують кримінальні вироки, позбавлення сану та витіснення в еміграцію.
3. **Відпрацьовану в Криму й на Донбасі зв'язку «пропаганда – закон – силовий тиск» перенесли всередину РФ та зробили експортованою моделлю.** На окупованих територіях саме медійна демонізація українських церков, кримськотатарських мусульман і протестантів передувала застосуванню «антимісіонерських» і «антиекстремістських» статей. Надалі подібну схему почали використовувати по всій Росії, а згодом вона стала «надихати» інші авторитарні режими.
4. **Експорт російських релігійно забарвлених нарративів підриває міжнародну солідарність із жертвами репресій.** Через російські ЗМІ, зокрема Russia Today і Sputnik, а також західні консервативні медіа зі схожою риторикою тиражуються міфи про «гоніння на православних в Україні» та «захист християнства» Росією. Такі нарративи маскують реальні злочини РФ проти релігійних громад і ускладнюють формування адекватної правозахисної реакції.

9. РЕКОМЕНДАЦІЇ

USCIRF упродовж багатьох років рекомендує зараховувати РФ до країн, що викликають «особливе занепокоєння» (Countries of Particular Concern, CPC) через систематичні грубі порушення свободи релігії; останні оновлення лише посилюють цей висновок. Йдеться про зростання кількості кримінальних і адміністративних справ, дедалі жорсткіші вироки за статтями про «екстремізм» і «дискредитацію армії», а також про поєднання релігійної політики з війною (USCIRF).

Свіжі огляди (зокрема HRW, McCain Institute, католицьких та протестантських моніторингових структур) зараховують РФ до числа країн із «тяжкими» або «вкрай тяжкими» порушеннями свободи віросповідання – поряд з Іраном, Китаєм і деякими близькосхідними режимами (Human Rights Watch).

Особливе занепокоєння викликає те, що модель РФ як держави з жорстким контролем над релігійною сферою стає привабливою для інших країн. Йдеться про заборону діяльності Свідків Єгови, ухвалення законів, які ускладнюють реєстрацію релігійних громад, а також загальне «натхнення» авторитарних режимів російським досвідом «наведення порядку з релігією». У звіті Місії Євразія за 2024 рік показано, як влада Білорусі багато в чому повторює релігійно-репресивні практики свого східного сусіда (missioneurasia_Belarus). Детально сутність та приклади такого експорту репресій описані у звіті ДРС МЄ про стан релігійної свободи в РФ (<https://missioneurasia.org/wp-content/uploads/2026/>).

Враховуючи результати проведеного дослідження, зафіксовані факти релігійних переслідувань і визначення ролі всіх учасників, рекомендовано:

1. Для ООН, ЄС, ОБСЄ, USCIRF та інших міждержавних інституцій

1.1. Фіксувати модель «репресії + пропаганда» як єдиний феномен

- У резолюціях і доповідях про свободу релігії щодо РФ і окупованих територій України окремо прописувати роль державних ЗМІ та поняття так званої «духовної безпеки» як інструменту підготовки й виправдання переслідувань.
- Включати цю тему до мандатів спецдоповідачів з питань свободи релігії, свободи вираження поглядів, ситуації в РФ.

1.2. Посилити моніторинг окупованих територій як «зони експериментальних репресій»

- Створити постійний механізм документування порушень свободи релігії в Криму, так званих «ДНР /ЛНР», захоплених частинах Запорізької, Херсонської та інших областей.
- Окремо відстежувати, як відпрацьовані там практики (штрафи за місіонерство, закриття громад, конфіскація будівель) переносять всередину РФ.

1.3. Використовувати ситуацію зі свободою релігії як критерій для санкцій і дипломатичного тиску.

- Застосовувати персональні санкції щодо посадовців, силовиків і медіаменеджерів, причетних до переслідування Свідків Єгови, мусульман, протестантів, а також до організації та проведення медійних кампаній ненависті.
- Умовою для пом'якшення тиску визначити конкретні кроки: скасування заборон, перегляд «екстремістських»/«місіонерських» справ, допуск незалежного моніторингу, повернення конфіскованих будівель і майна.

1.4. Створити швидкі канали захисту та релокації для релігійних лідерів.

- Запровадити спеціальні візові / гуманітарні програми для переслідуваних священнослужителів з РФ та окупованих територій.
- Підтримувати дослідницькі й освітні гранти для тих, хто змушений продовжувати служіння в діаспорі.

2. Для міжнародних судових органів (МКС, судів із універсальною юрисдикцією, спецтрибуналів тощо)

2.1. Розглядати релігійні переслідування як можливі злочини проти людяності.

- Включати до розслідувань епізоди систематичних переслідувань за релігійною ознакою (Свідків Єгови, мусульман, представників незареєстрованих громад, українських церков) на окупованих територіях.
- Оцінювати кампанії державних ЗМІ та пропагандистів як частину контексту релігійних репресій (підбурювання, розпалювання ненависті).

2.2. Вважати пріоритетними справи, пов'язані з окупованими територіями України.

- Документувати викрадення, катування, убивства священнослужителів, конфіскацію храмів і примусове закриття громад, особливо в Криму та на Півдні / Сході України.
- Фіксувати, як ці дії пов'язані з воєнною окупацією та зміною демографічного конфесійного ландшафту.

2.3. Збирати та зберігати цифрові докази пропаганди.

- Архівувати телепрограми та онлайн-контент, що містять прямі заклики до насильства, дегуманізацію українців, мусульман, «сектантів» тощо.
- Використовувати ці матеріали як докази умислу та для встановлення контексту в майбутніх справах проти конкретних посадових осіб і медіаменеджерів.

2.4. Розвивати юриспруденцію щодо зловживання законами про «екстремізм» і «іноагентів».

- Довільне застосування антиекстремістських норм і статусу «іноагента» щодо релігійної діяльності кваліфікувати в рішеннях національних судів та міжнародних інстанцій як порушення права на свободу релігії та об'єднань.
- Створювати прецеденти у справах, пов'язаних із примусом до реєстрації та заборонаю незареєстрованих громад.

3. Для недержавних правозахисних організацій

3.1. Будувати стійкі мережі документування разом із релігійними громадами.

- Допомогати православним, протестантам, Свідкам Єгови, мусульманам, католикам та іншим безпечно фіксувати випадки обшуків, штрафів, кримінальних справ, конфіскацій будівель.
- Розвивати анонімні канали комунікації (шифрування, безпечні месенджери) для збору свідчень усередині РФ та на окупованих територіях.

3.2. Готувати «тіньові» доповіді для ООН, ОБСЄ, USCIRF, ЄС.

- Структурувати кейси за типами: «місіонерська діяльність», «екстремізм», «іноземний агент», «відмова від служби», «окуповані території».
- Окремо показувати роль державних ЗМІ та місцевої пропаганди в запуску й виправданні релігійних репресій.

3.3. Надавати адресну допомогу переслідуваним лідерам і громадам.

- Юридична підтримка (залучення адвокатів, подання скарг до міжнародних органів).
- Надання психологічної та духовної підтримки тим, хто пережив арешти, катування, знущання, депортацію, а також їхнім сім'ям.
- Допомога з релокацією, отриманням статусу біженця або гуманітарної візи.

3.4. Внести питання релігійної свободи до ширшого порядку пріоритетів у царині прав людини.

- Показувати, що справи про місіонерство, «екстремізм» і «іноагентів» – частина загального наступу на громадянське суспільство, свободу слова та об'єднань.
- Поєднувати зусилля з медійними, антикорупційними та антивоєнними ініціативами.

4. Для інформаційних гігантів і цифрових платформ (Meta, Google, YouTube, X, Telegram та інші)

4.1. Жорстко обмежувати охоплення та монетизацію державних пропагандистських каналів РФ.

- Застосовувати до акаунтів, афілійованих із кремлівськими медіа, режим зниженого поширення, позначки «державні ЗМІ», заборону реклами та монетизації.
- Швидко реагувати на контент, де під виглядом «боротьби з сектами /сатанізмом» є розпалювання ненависті до релігійних груп та в цілому до українців.

4.2. Посилити захист користувачів із РФ та окупованих територій.

- Забезпечити доступність інструментів обходу блокувань, зокрема через резервні сайти, спрощені застосунки тощо.
- Передбачити для релігійних активістів і незалежних священнослужителів прості механізми анонімності та захисту від незаконного збору й поширення персональних даних.

4.3. Відкрити дані для дослідників і правозахисників.

- Надавати знеособлені дані про мережу поширення російської пропаганди, особливо в релігійних і консервативних спільнотах за кордоном.
- Підтримувати незалежні дослідження впливу кремлівського контенту на сприйняття війни та релігійної свободи в США, ЄС, Африці, Латинській Америці.

4.4. Просувати якісний контент про релігійну свободу та війну.

- У російськомовних і україномовних сегментах алгоритмічно підтримувати видимість перевірених джерел, які висвітлюють переслідування громад і ситуацію в окупації.
- Мати партнерство з правозахисними та релігійними медіа для створення навчальних матеріалів із критичного сприйняття пропаганди.

5. Для світових релігійних об'єднань і конфесійних асоціацій

5.1. Зайняти чітку позицію проти криміналізації віри й так званої «священної війни».

- Ухвалювати офіційні звернення, що засуджують використання релігії для виправдання агресії та репресій, включно з риторикою «десатанізації», «священної війни» тощо.
- Підкреслювати, що гоніння на вірян неприпустимі, незалежно від конфесії та політичного контексту.

5.2. Підтримувати переслідуваних служителів і громади.

- Створювати програми солідарності: стипендії, пасторські позиції для депортованих служителів, тимчасові приходи «у вигнанні».
- Допомогати сім'ям ув'язнених пасторів, священників та імамів фінансово й організаційно.

5.3. Переглядати відносини з російськими структурами, які підтримують репресії та війну.

- В екуменічних радах і міжцерковних асоціаціях порушувати питання про статус представників РПЦ та інших структур, що легітимізують агресію.
- Тимчасово обмежувати їхню участь у керівних органах, спільних деклараціях і діалозі до їхньої публічної відмови від пропаганди війни.

5.4. Використовувати свій моральний авторитет для адвокації на рівні урядів і міжнародних інституцій.

- Організувати спільні візити керівників церков /деномінацій до ООН, ЄС, національних парламентів для обговорення релігійних переслідувань у РФ та на окупованих територіях України.
- Проводити всесвітні дні молитви та привертати увагу громадськості до релігійних переслідувань у Росії і на тимчасово окупованих українських територіях.

6. Для гуманітарних організацій

6.1. Враховувати стан релігійної свободи під час оцінки потреб громад.

- У ході роботи з біженцями, внутрішньо переміщеними особами та вразливими групами в Україні, РФ та інших країнах ставити запитання про релігійну належність і можливі переслідування за віру.
- Окремо фіксувати випадки, коли люди покинули дім через тиск на їхню громаду, пастора, мечеть, храм.

6.2. Навчати персонал розпізнавати релігійно мотивоване насильство.

- Включати до тренінгів теми: «Якими є репресії за релігійною ознакою», «Чим вони відрізняється від побутової дискримінації», «Як безпечно ставити чутливі запитання».
- Налагоджувати співпрацю з профільними правозахисними та релігійними організаціями для маршрутизації складних кейсів.

6.3. Забезпечувати нейтральну, але чутливу допомогу.

- Гарантувати, що допомога не прив'язана до конфесії, але враховує специфічні потреби меншин (дієтичні, обрядові, потреби в безпечному просторі для молитви та ін.).
- Відстежувати, чи не зазнають окремі групи вірян вторинного тиску або цькування в таборах, центрах розміщення, притулках тощо.

6.4. Використовувати доступ «на місцях» для документування та адвокації.

- За згоди людей анонімно передавати інформацію про релігійні переслідування правозахисним і міжнародним структурам.
- У публічній комунікації підкреслювати, що гуманітарні наслідки війни й репресій мають і релігійний вимір (для українців, росіян, кримських татар, протестантів, мусульман та ін.).

Щоб отримати доступ до електронної копії
цього звіту, проскануйте QR-код тут:

Департамент релігійної свободи

PO Box 496, Wheaton, IL 60187, USA | 630.462.1739
www.missioneurasia.org